

Boganmeldelser.

H. L. Møller: Ledetraad i Handelens Historie til Skolebrug. København, forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad. 1896. (222 S.).

Bogen indeholder en Masse af Detailler, men synes os at mangle Helhed. Den opløser sig i et Utal af Paragrafer, der ikke hænge tilstrækkeligt sammen. Derved bliver Læsningen baade trættende og ikke frugtbringende. Enkelte Afsnit, der ere mere fyldigt behandlede, kunne læses med Udbytte, Nytte og Behag; — men har man endeligt arbejdet sig gennem alle Paragraferne, og forelægger man sig saa det Spørgsmaal, om denne Bog har bibragt En en tydelig Forestilling om Handlens Udvikling gennem Tidernes Løb og om den Stilling, Handlen nu indtager i Kulturlandenes økonomiske Liv, saa nødes man til at besvare dette afgørende Spørgsmaal benægtende.

Dette er, forekommer det os, Bogens store Hovedmangel. Om Bogen som Helhed er Dommen udtalt i, hvad ovenfor blev anført; -- om dens Enkeltheder gennemgaaende ere uangribelige, eller om de ikke ere det, er et Spørgsmaal for sig. Sandheden byder nu at svare, at ingenlunde alle Enkelthederne kunne accepteres. Vilde vi gennemgaa Bogen Side for Side, vilde

Boganmeldelser.

H. L. Møller: Ledetraad i Handelens Historie til Skolebrug. København, forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad. 1896. (222 S.).

Bogen indeholder en Masse af Detailler, men synes os at mangle Helhed. Den opløser sig i et Utal af Paragrafer, der ikke hænge tilstrækkeligt sammen. Derved bliver Læsningen baade trættende og ikke frugtbringende. Enkelte Afsnit, der ere mere fyldigt behandlede, kunne læses med Udbytte, Nytte og Behag; — men har man endeligt arbejdet sig gennem alle Paragraferne, og forelægger man sig saa det Spørgsmaal, om denne Bog har bibragt En en tydelig Forestilling om Handlens Udvikling gennem Tidernes Løb og om den Stilling, Handlen nu indtager i Kulturlandenes økonomiske Liv, saa nødes man til at besvare dette afgørende Spørgsmaal benægtende.

Dette er, forekommer det os, Bogens store Hovedmangel. Om Bogen som Helhed er Dommen udtalt i, hvad ovenfor blev anført; -- om dens Enkeltheder gennemgaaende ere uangribelige, eller om de ikke ere det, er et Spørgsmaal for sig. Sandheden byder nu at svare, at ingenlunde alle Enkelthederne kunne accepteres. Vilde vi gennemgaa Bogen Side for Side, vilde

der virkelig blive adskilligt at anmærke; men om en udtømmende eller blot nogenlunde fuldstændig Revision kan der selvfølgelig her aldeles ikke være Tale. Kun nogle ganske enkelte Exempler skulle vi her nævne.

Først ville vi da bemærke, at hvorledes det end staar til med Bogens historiske Nøjagtighed, — med dens nationaløkonomiske Nøjagtighed staar det ikke godt til. Man læse for Exempel strax de indledende Bemærkninger, og man vil se, at mellem de nationaløkonomiske Begreber »Værdimaaler« og »Omsætningsmiddel« forstaar Forfatteren ikke at skelne (S. 3—4). — Ligeledes er den Anvendelse, han S. 33 gør af Udtrykket »Kreditmønt« unøjagtig; den Mønt, han der omtaler, nød netop ingen Kredit, og skal den benævnes »Kreditmønt«, bliver det da i Henhold til Sætningen »lucus a non lucendo« — Hans Bemærkninger om Rentefoden ere ligeledes unøjagtige. S. 100 bemærker han, at »en Rente af 100 pCt. p. a. var i Slutningen af Middelalderen ikke ualmindelig«, og S. 109 staar der, at 86 pCt. p. a. »var ved Middelalderens Slutning en ganske almindelig Rentefod«; — men, hedder det S. 100, omtrent 1650 »var den almindelige Rentefod sunken til 5—6 pCt. p. a.« Disse Data har Forf. taget af denne eller hin Bog, og har, paa Grund af sin nationaløkonomiske Usikkerhed, taget dem ganske uden Kritik. Havde han benyttet lidt Kritik, vilde han have indset: 1) Ingen er i Virkeligheden i Stand til at beregne den almindelige Rentefods Højde Aar 1500 og Aar 1650 eller deromkring; 2) i kun 150 Aar falder den almindelige Rentefod ikke fra ca. 100 pCt. (eller 86 pCt.) til 5 à 6 pCt. uden at der spores en ganske anden økonomisk Revolution end

den, hvorom der berettes i Tidsrummet 1500—1650; 3) den tilstedeværende Mængde af Guld og Sølv er ikke, som Forf. tror, det ene afgørende for Rentefodens Højde. — Samme Side, S. 100, findes et andet Exempel paa Forfatterens Kritisløshed. Her, og ligeledes S. 36, bemærker han, at den cirkulerende Mængde af Guld og Sølv i Romerriget paa Kejser Augustus's Tid »anslaas til en Værdi af omtrent 7 Milliarder Kr.; nogle Aarhundreder ind i Middelalderen var Mængden sunken til 700 Millioner Kroner«. Ja, saadant noget »anslaar« man. Men Tallene ere ikke andet end Fantasital; ingen Dødelig er i Virkeligheden i Stand til at sige os, hvormeget Guld og Sølv der cirkulerede ved Kristi Fødsel og ved Aar 1000.

Forf. fremstiller Handlens Historie — stærkt, altfor stærkt sammenblandet med Landenes politiske Historie — paa en brudstykkeagtig Maade. Dette i Forening med hans Mangel paa nationaløkonomisk Indsigt har ført til, at den internationale Solidaritet ikke klargøres. Det burde netop have været hans Opgave at klargøre den internationale Solidaritet for de unge Mænd, paa hvem Bogen særligt er beregnet, — men dette har han ganske forsømt. To Exempler skulle her anføres:

S. 136 staar der: »Kort efter ophævede Ludvig XIV det nantiske Edikt, hvorved de franske Protestanter mistede deres fri Religionsøvelse (1685). 200,000 Hugenerter udvandrede da af Riget til Holland, England, Brandenburg og Schweiz. Blandt dem vare Frankrigs flittigste og dygtigste Haandværkere, Søfolk og Købmænd; fremmede Lande kom nu til at nyde godt af deres Driftighed: de forplantede saaledes Silkeindustrien til England og Brandenburg og skabte

i Udlandet en stærk Konkurrence med deres tidligere Fædrelands Industri, ligesom de ogsaa førte betydelige Kapitaler med sig ud af Riget«. — Dette er jo den sædvanlige Fremstilling, — men den viser os kun den ene Side, den negative Side af Sagen; den viser os kun Medaillens Revers. Betragter man ogsaa den anden Side, vil man se, at det nantiske Edikts Ophævelse ganske vist ikke var nogen vis Regeringshandling, eftersom Ludvig XIV aldeles ikke beregnede Virkningerne deraf, men at den i en vis Forstand blev en af de nyttigste Regeringshandlinger, der i Aarhundreder er sket, — »nyttig«, d. v. s. under den Forudsætning, at Styrkelsen af den internationale Solidaritet betragtes som noget Attraaværdigt. Hvad førte nemlig det nantiske Edikts Ophævelse til? Den førte ikke blot dertil, at »Silkeindustrien forplantedes til England og Brandenburg«; den bidrog ogsaa stærkt til at gøre Landene Nord og Øst for Frankrig bekendt med fransk Kultur og fransk Aandsliv. Den førte ikke blot »betydelige Kapitaler« ud af Frankrig; den bragte ogsaa noget ind i Frankrig; den gav Frankrig en ganske betydelig Erstatning for de lidte materielle Tab. De fordrevne Hugenerter afbrød nemlig ikke Forbindelsen med deres oprindelige Hjem; tværtimod var det gennem deres mægtige Indflydelse, at engelske, tyske, schweiziske Ideer fik Indpas i Frankrig. I sine videre Følger førte det nantiske Edikts Ophævelse til en grundig Omdannelse af fransk Tænkemaade. Den franske Revolution og altsaa Omdannelsen af hele Europas Samfundsforhold forberededes derved i høj Grad. Dette er hin intolerante Regeringsforanstaltningss positive Side, hvorefter man nøjere kan læse i Joseph

Textes Bog om »J. J. Rousseau et les origines du cosmopolitisme littéraire«.

Et andet langt mere iøjnespringende Exempel paa Forfatterens Mangel paa Blik for den internationale Sammenhæng haves i hans Fremstilling S. 217 fg., »Danmark under Kristian IX«. Han fremstiller her denne Periode som omtrent den lykkeligste i Danmarks Historie. Tidligere har Danmark haft en saakaldt »glimrende Handelsperiode«; — men en virkelig glimrende Tid har Danmark, efter Forfatterens Skildring (som han i en tidligere udkommen lille Brochure nøjere har udført) haft efter 1864. Og Grunden? Ja, Grunden var netop »1864«. »Nederlandet gav netop Stødet til en rig og lykkelig Udvikling af alle det danske Folks materielle Hjælpekilder. Ulykken vakte ny Handlekraft i Folket«. »Fremgang i Landbruget ... en stor Del af de jyske Heder beplantede eller komne under Ploven ... det dyrkede Areal i Danmark siden Krigen øget med omtrent 80 □ Mil ... forædlede Landbrugsprodukter ... fineste Smør ... danske Landbrugsprodukter nu i Række med de bedste fra andre Lande ... Grundlæggelse af en dansk Industri ... Industrierne byggede paa Landets naturlige Produktion ... drives af store Aktieselskaber ... Opsving i Handel og Skibsfart ... den danske Handelsflaade i Kristian IX's Tid voxet fra 150,000 Tons til 330,000 Tons ... Forenede Dampskibsselskab ... Store Nordiske Telegrafelskab ... Frihavn bygget, ved dennes Indretning tilbydes der Handlen og Skibsfarten store Fordele, som kunne opveje dem, der vindes ved at benytte Nord- og Østersøkanalen« o. s. v. o. s. v. Og i Brochuren »Danmarks Fremgang 1864—1894«

hedder det bl. a.: »Nederlaget i 1864 var for os et Slag paa den haarde Klippe, der har bragt ny Kilder til at strømme til Næring for vort Folkeliv ... Maalbevidst og med velberaad Hu satte vi os den Opgave at vinde Slesvig tilbage indenfor Kongerigets Grænser. Rigets Folkemængde er i de 30 Aar voxet med omtrent 600,000 Mennesker, halvanden Gang Slesvigs Folkemængde ved Adskillelsen; det dyrkede Areal er forøget med ca. 80 □ Mil, saa meget som Fladeindholdet af det danske Slesvig ... Økonomisk set kom Fraskillelsen af Hertugdømmerne slet ikke til at betyde noget Tab for Danmark«.

Og saaledes videre. Krigen 1864 fremstilles som en stor »Oplevelse«. Om Dannevirke- og Dybbøl-Ulykkerne i 1864 siges det, at der gives Svenskere og Normænd, som »misunder« os dem, hører man: »som misunder os dem!« Nederlaget fremstilles som Kilden til Fremgangen efter 1864. Videre i »Schönfärberei« er det vel ikke muligt at drive det.

Naturligvis er Aarsagen til Fremgangen aldeles ikke det lidte Nederlag. Slesvig er tabt, og det er kun en flov Frase at sige, at det er vundet tilbage indenfor Rigets Grænser. Ogsaa uden Dannevirke—Dybbøl—Als og Hertugdømmernes Tab vilde man herhjemme »maalbevidst« have arbejdet mod det »bestemte Formaal« at tjene Penge; ogsaa uden det i Sønderjylland spildte Blod, ogsaa uden de store Nationaltab vilde de jyske Heder være blevne opdyrkede, Andelsmejerierne satte i Gang, Aktieselskaberne stiftede, Banker og Sparekasser oprettede, Handelsflaaden voxet og Børnene fødte. Denne Idé, at vi »med velberaad Hu«, »maalbevidste«, med den »bestemte

Opgave«, »i det bestemte Formaal«: at »vinde Slesvig tilbage indenfor Kongerigets Grænser« satte os til at avle saa og saa mange Børn, — er virkelig for fantastisk. Grunden til Fremgangen efter 1864 er let nok at se, og det er ubegribeligt, at Forfatteren har kunnet overse den. Grunden er ligefrem: Danmarks Sammenhæng med den øvrige Kulturverden. Ethvert Kulturland har i den forløbne Menneskealder økonomisk Fremgang at opvise; i Nord, i Syd, i Øst, i Vest se vi Fremgang; de Lande, der slet ingen krigerske »Oplevelser« have haft, men som have levet i Fred og Ro, have haft økonomisk Fremgang af lignende Art som den, vi se i Danmark; de Lande, der have ført lykkelige Krige, og de Lande, der have ført ulykkelige Krige, have — paa samme Maade som Danmark — »vundet sig Provinser indenfor Rigets Grænser«. Naar vi se det samme økonomiske Fremskridt i Lande, der leve under helt forskellige politiske Kaar, tør vi slutte, at Aarsagen ikke bør søges i den politiske Situation. Aarsagen ligger i den almindelige Kultur-Situation. Kun naar Danmark havde udført det Kunststykke at rive sig helt ud af Forbindelsen med de omgivende Kulturlande, vilde det have kunnet undgaa Fremskridtet. Og naar man vil opsøge Aarsagerne til Fremskridtet i Kulturlandene i Almindelighed, saa ere de jo ikke vanskelige at finde; men de ligge for en stor Del længere tilbage i Tiden end 1864. Fremgangen »under Kristian IX« er da ogsaa for en stor Del kun en Fortsættelse af en tidligere Bevægelse. Ogsaa dette synes Forfatteren at have overset.